

DOMINIKA KOLISZ*

ANALYSIS OF CHANGES IN A NINETEENTH-CENTURY LANDSCAPE PARK ON THE EXAMPLE OF THE OBORSKICH PALACE COMPLEX IN MIELEC

ANALIZA PRZEMIAN XIX-WIECZNEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO NA PRZYKŁADZIE ZESPOŁU PAŁACOWEGO OBORSKICH W MIELCU

Abstract

This paper summarizes the systematized information about the Oborskich palace complex park. It contains analysis of the stylistic and compositional transformations, with an indication of the inconsistency in those transformations and the reasons for this. The article indicates the landscape values which are not properly used and delineates activities which aim to emphasize those values. It also specifies the importance this premise has on the local scale.

Keywords: Oborskich palace complex, landscape park

Streszczenie

W artykule przedstawiono usystematyzowane informacje, dotyczące parku należącego do zespołu pałacowego Oborskich. Przeprowadzono również analizę przemian stylowych i kompozycyjnych ze wskazaniem niekonsekwencji działań i ich przyczyn w obrębie tychże przemian. Wskazano walory widokowe założenia, które nie są w pełni wykorzystane. Podjęto zatem próbę wytyczenia działań, które mają na celu podkreślenie tych walorów. Ponadto określono rangę, jaką założenie pełni w skali lokalnej.

Słowa kluczowe: zespół pałacowy Oborskich, park krajobrazowy

* Eng. Dominika Kolisz, Institute of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

1. INTRODUCTION

Nowadays care of historic palace complexes is very important. This is shown by entries in the register of monuments, their importance in the region, and the amount of funds allocated by local authorities for their maintenance. The well maintained Oborskich palace complex in Mielec is an example of such a facility. The palace is not only for display purposes, but is also the seat of the regional museum.

It is important to use such a valuable complex fully and highlight its advantages. The maintenance of the *genius loci* of the site is of paramount importance. Therefore any recomposition activity (conservation work involving recomposing or creating a new composition, but referring to the site's tradition, neighbouring interiors, and exposure¹) should maintain that value. The consequence of cultivation activities, while maintaining the canons of style, also has a substantial impact on increased assumption values.

2. PURPOSE OF THE RESEARCH

An inseparable element of creating space is discovering the location and its historical, compositional, and spatial analysis. This is necessary to gather and systematize information about the park. It will enable analysis of the successive stylistic transformations, and will determine the main direction of the composition which has been chosen for this premise. Keeping this stylistic convention should be a key task. This article proposes the direction in which any recomposition activities in the future should be conducted.

3. STATE OF RESEARCH

Collecting information about the palace is a relatively easy task. It is, in the literature, possible to find summarised information about its creation, conversion, and stylistic transformations. At the same time it is impossible to ignore the fact that the issues concerning the park are marginalized. Among the available historical sources about the park, small-scale maps dominate: cadastral plans from 1850 and 1853, and conservation guidelines from 1976 and 1990². There are no concrete plans or photographs. In the literature, information on the park is served in a very casual and frequently general way. Modern materials are much more precise.

The latest project³ contains a tree inventory and an assessment of it, and a description of the park's current condition and photographic documentation. It is worth noting that for the area adjacent to the foundation a local zoning plan was established in 2012⁴.

¹ J. Bogdanowski, *Style, kompozycja i rewaloryzacja w polskiej sztuce ogrodowej*, Kraków 1996.

² The cadastral plans and conservation guidelines referenced in this article have been made available to the author by the Regional Museum in Mielec.

³ K. Nowosiad-Sobańska, *Koncepcja zagospodarowania parku przy Pałacu Oborskich w Mielcu*, Rzeszów 1999.

⁴ The local development plan for the area of potential flooding, adjacent to the proposed flood embankment and part of the dispersed Kiliński and Kosciuszko residential estates in Mielec as Annex No. 1 to Resolution No. XXVIII / 238/2012 of the City Council in Mielec on December 20, 2012.

4. DESCRIPTION OF RESEARCH

Location

The Oborskich palace complex in Mielec is located in Subcarpathia Province in the district of Mielec. It is located in the eastern part of the city by Legions Street, on a gentle hill above the Wisłoka River. It was formerly a 16th-century castle grange. Over time, during changes of ownership, it turned into a mansion – grange, and later a palace foundation. Currently it is both the seat of the Regional Museum in Mielec and a landmark building for the city authorities.

History

The beginnings of the historical foundation date back to the late 18th century, when Mielec was a part of a large property known as *Wola Mielecka*⁵, owned by Count Michael Ossoliński. His daughter and her husband Jan Pieniążek constructed a brick mansion with traditional columned porch in 1820. This was located by the road running towards Tarnow, near the Wisłoka River. The manor house was located on the site of the *Grange on the shore*, with a backdrop of Mielec castle from the first half of the 16th century – the residence of Stanisław Mielecki. Then castle located on the Wisłoka (at that time it was located more to the east), surrounded by a moat and founded on a square plan, was a classic example of a mediaeval tower system. There is no further information about the castle after 1670.

Because of debts, in the 1860s the mansion was taken over by the Lviv Bank Włociański, and after then acquired by Ludwik Starzeński in 1874. He entrusted the administration to Maximilian Oborski⁶. In 1884, the Mielec property came into the possession of a Jewish family, from whom it was bought by Maximilian's son – Count Waclaw Stefan Oborski and his wife. The property remained in their hands until 1944.

Count Waclaw decided to rebuild the aging mansion to make it match the social status which the Oborski family represented. The park was created in the first half of the 19th century⁷. It was in the immediate surroundings of the manor, in the south-east, laid out on an east-west axis. Further to the east, wetlands stretched up to the Wisłoka. The count hired an architect – Kazimierz Hołubowicz – who created a reconstruction project for the court. He designed a residence in the style of an urban “villa in the garden”. A first floor been was added to the old ground floor. The work should have been conducted in two stages. It is known that the first part of the work was completed in 1905. However, due to a misunderstanding, probably financial, the second part of the reconstruction did not happen. This is conclusively shown by the shape of the building, in which the peak on the western side is clearly “broken off”. During the renovations a park adjacent to the mansion was also redesigned. New avenues and a number of new plantings were assigned.

⁵ Before 1405 the villages of Borzyszowice and Lasocice were merged in one site named Wola Mielecka. Since the beginning of the 17th century, the property belonged to the Ossoliński family.

⁶ Maksymilian Oborski – a little known amateur painter and an insurgent in the January Uprising, who after exile settled in relatively quiet Galicia.

⁷ J. Sobiczewska, *Zabytkowe podworskie ogrody i parki w powiecie mieleckim*, Rocznik Mielecki, Vol. XII-XIII, 2009-2010.

After the occupation of land by the Red Army in 1944, the Oborski family was removed from the mansion. At the beginning of 1945 German prisoners of war were held here, and in the meantime the authorities quartered random people displaced from the surrounding villages. Since this time the manor gradually fell into ruin. The palace rooms were taken over by an air factory that carried out repairs. This activity had the effect of simplifying the profile of the historic palace. In the 1960s an outbuilding of the manor house located in the northern part of the park was demolished.

Since its inception in Mielec, the Regional Museum had been seeking its own seat. In 1983 the City Council adopted a resolution under which the Oborski palace was chosen as the future headquarters of the Regional Museum. By a decision by the Regional Conservator in Rzeszow, the mansion entered the register of monuments in 1989. A year later the surrounding park followed.

Composition transformation

Probably from the beginning, a farm was the backdrop for the castle. These sites were spatially related to each other; in fact both were on hills on the banks of the Wisłoka. On the cadastral plan from 1850, there appear the remains of the moat which had previously surrounded the castle. It is also stated that in those days the Wisłoka flowed closer to Mielec and reached up to the edge of the hill where

III. 1. View of the mansion from inside the park (photo by D. Kolisz)

II. 1. Widok na dworek z wnętrza parku (fot. D. Kolisz)

there was a "grange on the banks of the Wisłoka" – hence its name. The castle and grange were separated by the road to Tarnow. A straight avenue ran to the farm, and included into the composition of the farm buildings were the mansion and its outbuilding.

III. 2. View from the park in the direction of the shaft (photo by D. Kolisz)

II. 2. Widok z parku w kierunku wału (fot. D. Kolisz)

Much more information is provided in the cadastral plan of 1853, where spatial order was created by the greater number of buildings: a coach house, a stables, and a granary. A brick palace was surrounded from the west and south by a garden which reached to the edge of the escarpment, at the foot of which were wetlands. The garden was laid out geometrically along an east-west axis, and included a small area of land near the palace. On the eastern side of the mansion, there was an oval lawn, while on the west, on the axis, a circular flowerbed in the middle of a trapezoid garden. The outbuildings and eastern face of the mansion were completed the layout⁸. A hornbeam avenue was created – characteristic of the geometric gardens of that period – from the Wisłoka River. Unfortunately none of these hornbeams have survived⁹.

The oldest trees – from the 2nd half of the 19th century – are located in the north-western part of the park.

At the end of the 19th century, the garden area was expanded to the north and east. The character of the garden was changed from a geometric garden to a natural park. Signs of these changes are observable in the current form of the park.

⁸ F. Kiryk, *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, Vol. 1, Mielec 1984, 645.

⁹ WUOZ, *Katalog parków woj. Rzeszowskiego, m. Mielec*, edited by S. Peret, Rzeszów 1976, manuscript 1.

During the expansion of the palace in the early twentieth century, the park was also redesigned. New avenues were created. New species of ornamental trees and shrubs were introduced (including silver wild maple, maple, oak, lime, larch, spruce, forsythia, spirea, jasmin, and lilac¹⁰). Unfortunately, the recomposition plan has not been preserved.

These days, the urban park is enclosed within modest limits. It has been upgraded on the basis of a project from 1966. The spatial layout created by the buildings changed almost completely. This is more or less visible in the conservation guideline plan from 1976. An old outbuilding has been demolished. The buildings, apart from the palace, included a boiler house, a fuel square, and a glasshouse. The layout of the interiors was readable as a free park (landscape) established on a linear canvas expressed in the accentuation of the main directions. The two main directions of composition were developed on the north–south axis, where there were a depot and “the great glade”. The depot, round with a solitary flower bed, was located in the northern part of the park. The “great glade”¹¹ created a magnificent, oblong interior with (probably) a fountain in the middle. The interior was open to the views and was included here in the form of the promenade leading out of the park into the external landscape. Further directions of composition were formed by the east–west axis, in this assumption less clear because on this axis on the western side of the palace a glasshouse was located.

On the conservation guideline plan of 1990 a legible park avenue layout is already shown. Unfortunately it provides no information about the interiors and plantings. However, there is a new element – the stairs leading from the interior park to the Wisłoka floodplains. They seem to be the culmination of the avenue, and they stretch to the southern border of the park, and create another viewing axis along the line park–river. On this plan, there are no remarks about the previously demarcated pedestrian route or the panoramic opening.

The most recent recomposition occurred in 1999, and this is when the park received its present form. The viewing axis leading from the entrance gate on Legionów Street became clearer. Also, an amphitheater square was introduced on the terrace side. The boiler house and glasshouses were demolished, and therefore the palace became dominant in the project. It is an idea that became transparent and clear, but inconsistent in stylistic terms. The west has been fulfilled indeed, because in place of the glasshouse a circular flowerbed was introduced. Unfortunately, the opening view along the “great glade” was disregarded and the lumens on the southern slope of the escarpment became overgrown. The opportunity to realize this precious scenic opening was definitively lost, and the style guidelines for the landscape park were not maintained in any consistent way...

The project of 1999 provided for the building of a tennis court, reconstructing the outbuilding court, and creating a hotel. The tennis court was to be built in the “big glade”, but this idea, fortunately, has not been brought to life. Instead of the tennis court, a fountain was created. The reconstruction of the mansion outbuilding has not yet occurred.

In the past two years, the area of the shaft and boulevards has been modernised. The stairs crowning the park avenue were renovated and terraces were created on the south escarpment. The promenade leading from the park over the Wisłoka and

¹⁰ J. Skrzypczak, *Pałacyk Oborskich w Mielcu*, Muzeum Regionalne w Mielcu, Mielec 2008, 37.

¹¹ J. Bogdanowski, *Polskie ogrody ozdobne*, Arkady, Warszawa 2000, 105-106.

along the river could not be introduced because the water repeatedly overflowed and these areas were exposed to flooding. Thus the shaft was piled much closer to the park than initially planned. The culmination of the opening view, the only opening that has been realized in the park – the river line, stretching along the avenue, was not included in the modernization plan. Therefore, nowadays the composition of squares and paths leading to the shaft appears to be accidental.

Contemporary context

Today, the park is mainly a place of recreation for the townsfolk. It is the most popular park in the town, due to its aesthetic and natural values. It should also be mentioned that it is one of the very few parks which are located in the old part of Mielec. In response to the needs of residents from nearby estates, a playground was funded. During summer, over the amphitheatre square in front of the palace terrace, occasional concerts and a summer cinema are organised.

5. RESULTS

Thanks to ongoing research and analysis it has been possible to systematize the knowledge of changes in the conception and composition of the park's style. It is therefore possible to identify and understand some of the inconsistencies, which are not necessarily always the result of ill will or ignorance, but sometimes caused by external factors. Inconsistent to some extent, the recompositions led to the disappearance of one of the key features of the free park. That is the maintenance of the valuable relationship between the interior park landscape and that outside. This is why the park is not a classic example of a landscape park. However, it has some characteristics of a landscape park, and with conscious activity in the future, this situation may change.

The abovementioned objections do not affect the value on the local scale. It is in fact (next to the eighteenth-century establishment of the neoclassical mansion in the Wojsław district, which was attached to Mielec in 1985) one of the oldest of this type in the city. However, the condition and the maintenance of stylistic conventions distinguish it, and point to its uniqueness.

6. SUMMARY

The park discussed in the article, which belongs to a palace complex, is a valuable historical location in the Mielec region. It is the only example of a landscape park available to the public. Since the nineteenth century it has been the most valuable site in the Mielec landscape.

The character of the park has been altered several times. Starting with the background of Mielec castle, it was a traditional farm, via a geometric garden in a mansion-grange complex, to a magnificent landscaped urban park.

The revalorizations around the park and its surroundings have not always been consistent, and this led to the loss of a valuable viewing perspective on the park-river line. Because the Wistoka repeatedly burst its banks, the city decided to pile flood barriers in the immediate vicinity of the park. This decision led to the closure

of the perspective of another observation on the park-river line, leading along park avenues and closed by stairs. The development of the area of the shaft and the boulevard compositionally does not refer to the park's interior.

Luckily, the opportunity to improve the relationships between the surrounding landscape and the park has not been definitively lost. It is important in the future to bear in mind that the valuable views should be more readable and the area of the shaft and boulevards ought to culminate in an appropriate final accent. Such work may lead to enhancement of the park.

REFERENCES

- BOGDANOWSKI J., *Polskie ogrody ozdobne*, Arkady, Warszawa 2000.
- BOGDANOWSKI J., *Style, kompozycja i rewaloryzacja w polskiej sztuce ogrodowej*, Kraków 1996.
- KIRYK J., *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, Vol. 1, Mielec 1984.
- MAJDECKI L., *Historia ogrodów*, Vol. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Mapa katastralna Mielca z 1850 i 1853, Muzeum Regionalne w Mielcu.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu potencjalnego zagrożenia powodzią, przyległego do projektowanego wału przeciwpowodziowego oraz części obszaru rozproszonej zabudowy mieszkaniowej Osiedla Kilińskiego i Kościuszki w Mielcu, Wydział Urbanistyki, Gospodarki Gruntami i Geodezji, Mielec 2012.
- Mielec. Wytyczne konserwatorskie, Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie, 1976.
- Mielec. Wytyczne konserwatorskie, Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej, Lublin 1990.
- NOWOSIAD-SOBAŃSKA K., *Koncepcja zagospodarowania parku przy Pałacu Oborskich w Mielcu*, Rzeszów 1999.
- SKRZYPCZAK J., *Pałacyk Oborskich w Mielcu*, Muzeum Regionalne w Mielcu, Mielec 2008.
- SOBICZEWSKA J., *Zabytkowe podworskie ogrody i parki w powiecie mieleckim*, Rocznik Mielecki, T. XII-XIII, 2009-2010.
- WITEK J., *Encyklopedia miasta Mielca*, Vol. III, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Korso”, Mielec 2008.
- WUOZ, *Katalog parków woj. Rzeszowskiego, m. Mielec*, edited by S. Peret, Rzeszów 1976, manuscript 1.

1. WSTĘP

Opieka nad zabytkowymi zespołami pałacowymi jest współcześnie bardzo istotna i przywiązuje się do niej dużą wagę. Świadczyć o tym mogą wpisy do rejestru zabytków, ranga, jaką pełnią w regionie, czy wysokość środków przeznaczanych przez lokalne władze na ich utrzymanie. Przykładem takiego obiektu jest bardzo dobrze utrzymany zespół pałacowy Oborskich w Mielcu. Pełni funkcję reprezentacyjną miasta oraz jest siedzibą Muzeum Regionalnego.

Ważne jest, aby w pełni wykorzystać i podkreślić walory tak wartościowego zespołu. Zachowanie *genius loci* miejsca jest wartością nadrzędną, zatem wszelkie działania rekompozycyjne (działania konserwatorskie polegające na dokonaniu lub stworzeniu nowej kompozycji, ale liczącej z tradycją miejsca, sąsiednimi wnętrzami i ekspozycją¹²) powinny mieć na celu zachowanie tejsze wartości. Niebagatelny wpływ na podniesienie walorów założenia ma również konsekwencja działań pielęgnacyjnych, mająca na celu podtrzymanie kanonów stylowych.

¹² J. Bogdanowski, *Style, kompozycja i rewaloryzacja w polskiej sztuce ogrodowej*, Kraków 1996.

2. CEL BADAŃ

Niezbywalnym elementem właściwego kreowania przestrzeni jest poznanie danego miejsca oraz analiza pod względem historycznym, kompozycyjnym i przestrzennym. Konieczne do tego jest zgromadzenie i usystematyzowanie informacji na temat założenia parkowego. Umożliwi ono analizę kolejnych przemian stylowych i pozwoli wyznaczyć główny kierunek kompozycyjny, który został obrany w przypadku tego założenia. Utrzymanie owej konwencji stylistycznej powinno być kluczowym zadaniem.

W niniejszym artykule zaproponowano wytyczenie kierunku, w jakim powinny być prowadzone w przyszłości wszelkie działania rekompozycyjne.

3. STAN BADAŃ

Zgromadzenie informacji na temat pałacu jest zadaniem stosunkowo łatwym. W literaturze można znaleźć dokładne informacje o jego powstaniu, przebudowie i przemianach stylistycznych. Jednocześnie nie da się pominąć faktu, iż zagadnienia dotyczące parku są na tym tle marginalizowane.

Wśród dostępnych mapowych źródeł historycznych na temat parku dominują opracowania małoskalowe – należą do nich: plany katastralne z 1850 i 1853 roku oraz wytyczne konserwatorskie z 1976 i 1990 roku¹³. Brakuje natomiast konkretnych planów czy fotografii. W literaturze informacje dotyczące parku są podawane zdawkowo i najczęściej bardzo ogólnie. Materiały współczesne okazują się być o wiele bardziej dokładne. Najnowszy projekt¹⁴ uwzględnia inwentaryzację drzewostanu wraz z jego oceną, opis stanu istniejącego oraz dokumentację fotograficzną.

Warty odnotowania jest fakt, iż dla obszaru przyległego do założenia został ustalony w 2012 roku miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego¹⁵.

4. OPIS BADAŃ

Położenie

Zespół pałacowy Oborskich w Mielcu znajduje się na terenie województwa podkarpackiego w powiecie mieleckim. Ulokowany jest we wschodniej części miasta, przy ul. Legionów, na delikatnym wzniesieniu nad rzeką Wiśtoką. Stanowił on dawniej folwark zamku mieleckiego z XVI wieku. Z czasem, zmieniając właścicieli, przystosował się w założenie dworsko-folwarczne, a później pałacowe. Obecnie stanowi siedzibę Muzeum Regionalnego w Mielcu i jest obiektem reprezentacyjnym władz miasta.

¹³ Plany katastralne oraz wytyczne konserwatorskie, do których istnieją odwołania w niniejszym artykule, zostały udostępnione autorce przez Muzeum Regionalne w Mielcu.

¹⁴ K. Nowosiad-Sobańska, *Koncepcja zagospodarowania parku przy Pałacu Oborskich w Mielcu*, Rzeszów 1999.

¹⁵ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu potencjalnego zagrożenia powodzią, przyległego do projektowanego wału przeciwpowodziowego oraz części obszaru rozproszonej zabudowy mieszkaniowej Osiedla Kilińskiego i Kościuszki w Mielcu stanowiący załącznik nr 1 do Uchwały nr XXVIII/238/2012 Rady Miejskiej w Mielcu z dnia 20 grudnia 2012.

Historia

Początki zabytkowego założenia sięgają końca XVIII wieku, kiedy Mielec wchodził w skład dużego majątku Wola Mielecka¹⁶, będącego własnością hrabiego Michała Ossolińskiego. Jego córka wraz z mężem Janem Pieniżkiem wystawili w 1820 roku murowany dwór, z tradycyjnym kolumnowym gankiem. Znajdował się on przy trakcie biegnącym w kierunku Tarnowa, nieopodal rzeki Wiśtoki. Dwór stanął w miejscu Folwarku nad brzegiem, zaplecza, obecnie już nieistniejącego, mieleckiego zamku z 1 połowy XVI wieku, będącego rezydencją Stanisława Mieleckiego. Zamek, położony nad samą Wiśtoką (wówczas znajdowała się ona bardziej na wschód od obecnego biegu), otoczony fosą, założony na planie czworoboku, był klasycznym średnio-wiecznym przykładem systemu basztowego. Informacje dotyczące zamku urywają się po 1670 roku.

Dwór z powodu zadłużenia w latach 60. XIX wieku przejął lwowski Bank Włóściański, od którego w 1874 roku nabył go Ludwik Starzeński. Ten administrację swych dóbr powierzył Maksymilianowi Oborskiemu¹⁷.

W 1884 roku dobra mieleckie weszły w posiadanie rodziny żydowskiej, od której zostały wykupione przez syna Maksymiliana – hrabiego Wacława Stefana Oborskiego wraz z żoną. W ich rękach majątek pozostał do 1944 roku.

Hrabia Wacław postanowił przebudować wiekowy dwór, będący częścią założenia dworsko-folwarcznego, gdyż nie przystawał on w swej formie do statusu społecznego, jaki reprezentowała rodzina Oborskich. Park, powstały w 1 połowie XIX wieku¹⁸, znajdował się w najbliższym otoczeniu dworu, na terenie południowo-wschodnim i rozplanowany był na osi wschód – zachód. Dalej na wschód, aż do Wiśtoki, rozciągały się mokradła.

Do wykonania projektu przebudowy dworu hrabia zatrudnił rzeszowskiego architekta Kazimierza Hołubowicza, który zaprojektował Oborskim siedzibę w typie miejskiej „willi w ogrodzie”. Do starej parterowej części zostało dobudowane piętro. Prace te miały przebiegać dwuetapowo. Wiadomo, że pierwsza część prac zakończona została w 1905 roku, jednak ze względu na nieporozumienia, prawdopodobnie na tle finansowym, do realizacji drugiej części przebudowy nie doszło, o czym niezbicie świadczy bryła budynku, którego szczyt po stronie zachodniej jest wyraźnie „urwany”.

W trakcie prac remontowych przekomponowano także przyległy do dworku park krajobrazowy, wyznaczono nowe alejki oraz wprowadzono wiele nowych nasadzeń.

Po zajęciu terenów przez Armię Czerwoną w 1944 roku rodzina Oborskich została usunięta z dworu. Na początku 1945 roku na terenie majątku przetrzymywani byli Niemcy jeńcy wojenni, a w międzyczasie władze kwaterywały tam przypadkowych ludzi wysiedlonych z okolicznych wsi. Dworek był odtąd sukcesywnie dewastowany. Pomieszczenia w pałacu użytkował zakład lotniczy, który przeprowadził remont, czego skutkiem było uproszczenie zabytkowej sylwetki pałacu.

W latach 60. XX wieku rozebrano budynek dworskiej oficyny, znajdujący się w północnej części parku.

¹⁶ Przed 1405 rokiem nastąpiło połączenie wsi Borzyszwice i Lasocice w jedną miejscowość o nazwie Wola Mielecka. Od początku XVII wieku majątek należał do rodziny Ossolińskich.

¹⁷ Maksymilian Oborski – nieznanymi szerzej malarz-amator, powstaniec styczniowy, który po zsyłce osiedlił się w stosunkowo spokojnej Galicji.

¹⁸ J. Sobiczewska, *Zabytkowe podworskie ogrody i parki w powiecie mieleckim*, Rocznik Mielecki, T. XII-XIII, 2009-2010.

Rada Miejska w 1983 roku przyjęła uchwałę, na mocy której pałacyk Oborskich miał stać się w przyszłości siedzibą Muzeum Regionalnego w Mielcu, które od początku swego istnienia czyniło starania o własną siedzibę. Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie obiekt został w 1989 roku wpisany do rejestru zabytków, a rok później trafił tam również otaczający go park.

Przemiany kompozycyjne

Prawdopodobnie od momentu wybudowania zamku folwark stanowił jego zaplecze. Obiekty te były ze sobą powiązane przestrzennie, oba znajdowały się bowiem na wzniesieniach nad brzegiem Wisłoki. Na planie katastralnym z 1850 roku widnieją pozostałości fosy, która dawniej otaczała zamek. Można również odczytać z niego, że Wisłoka płynęła wówczas bliżej Mielca, sięgała aż do skraju wzniesienia, na którym znajdował się Folwark nad brzegiem – stąd jego nazwa. Zamek i folwark oddzielał trakt w kierunku Tamowa. Do folwarku prowadziła prosta aleja, a w skład jego zabudowań wchodziły dwór oraz oficyna dworska.

Znacznie więcej informacji dostarcza plan katastralny, opracowany w 1853 roku, gdzie tak przestrzenny założenia kreuje już większa liczba zabudowań: wozownia, stajnie i spichlerz. Ogród otaczający murowany pałac od strony zachodniej i południowej sięgał krawędzi skarpy, u podnóża której zalegały mokradła. Rozplanowany był geometrycznie, wzdłuż osi wschód – zachód, i obejmował mały obszar terenu przy samym pałacu. Po wschodniej stronie dworu znajdował się owalny gazon, a po zachodniej, na osi, kolisty kwietnik pośrodku czworobocznego ogrodu. Zabudowania gospodarcze i wschodnia elewacja dworu zamykały ten układ¹⁹. Od strony Wisłoki utworzono aleję grabową, co było charakterystyczne dla ogrodów geometrycznych tamtego okresu, lecz żaden z owych grabów się nie zachował²⁰.

Najstarszy drzewostan, pochodzący z 2 połowy XIX wieku, znajduje się w północno-zachodniej części parku.

Pod koniec XIX wieku obszar ogrodu został poszerzony w kierunku północnym i wschodnim, zmieniony został jego charakter z geometrycznego ogrodu na swobodny park krajobrazowy, którego znamiona są widoczne w obecnej formie parku.

W trakcie rozbudowy pałacu na początku XX wieku przekomponowano również park. Wyznaczono wówczas nowe alejki, wprowadzono nowe gatunki drzew i krzewów ozdobnych, m.in.: klonów srebrzystych, klonów polnych, jaworów, dębów, lip, modrzewi, świerków, forsycji, tawuła, jaśminowców i bzów lilaków²¹. Nie zachował się jednak plan owej rekompozycji.

Współczesne założenie parku miejskiego zamknięte jest w skromniejszych granicach. Zostało ono zmodernizowane na podstawie projektu w 1966 roku. Zmienił się prawie całkowicie, tworzony przez zabudowania, układ przestrzenny. W przybliżeniu widoczny jest on na planie wytycznych konserwatorskich z 1976 roku. Wyburzono starą oficynę, a w skład zabudowań, oprócz pałacyku, wchodziły jedynie budynek kotłowni z placem opałowym oraz szklarnia. Czytelny był natomiast układ wnętrza charakterystycznych dla parku swobodnego (krajobrazowego), ustalonego na liniowej kanwie, wyrażonej akcentowaniem głównych kierunków, oraz gwiazdowym układzie osi widokowych. Dwa główne kierunki kompozycyjne rozwijały się na osi

¹⁹ F. Kiryk, *Mielec. Dzieje miasta i regionu*, T. 1, Mielec 1984, 645.

²⁰ WUOZ, *Katalog parków woj. Rzeszowskiego, m. Mielec*, oprac. S. Peret, Rzeszów 1976, mps, 1.

²¹ J. Skrzypczak, *Pałacyk Oborskich w Mielcu*, Muzeum Regionalne w Mielcu, Mielec 2008, 37.

północ – południe: były to zajezdnia i „wielka polana”²². Zajezdnia w formie kulistej z samotnikiem lub kwietnikiem znajdowała się w północnej części parku, a „wielką polanę” tworzyło okazałe, podłużne wnętrze z (prawdopodobnie) fontanną na środku, otwarte na widoki i ujęte tu w formie ciągu spacerowego, prowadzącego poza park w krajobraz zewnętrzny. Kolejne kierunki kompozycyjne tworzyła oś wschód – zachód, w tym założeniu mniej czytelna, gdyż na owej osi, po zachodniej stronie pałacu, znajdował się budynek szklarni.

Na planie wytycznych konserwatorskich z 1990 roku czytelny jest już wyraźnie układ alejek parkowych, nie dostarcza on jednak informacji na temat wnętrza i nasadzeń. Elementem nowym są natomiast schodki prowadzące z wnętrza parkowych na teren zalewowy Wiśtoki. Zdają się one być zwieńczeniem alejki, która ciągnie się do południowej granicy parku, tworząc kolejną oś widokową na linii park – rzeka. Na planie tym nie ma już natomiast informacji o wcześniej wytyczonym ciągu pieszym i biegnącym wzdłuż niego otwarciu widokowym.

Do ostatniej rekonstrukcji doszło w 1999 roku, kiedy to park uzyskał obecną formę. Uczyelniono oś widokową prowadzącą od bramy wejściowej od strony ul. Legionów, wprowadzono również amfiteatralny plac od strony tarasu pałacowego. Wyburzone zostały budynki kotłowni i szklarni, zatem bryła pałacyku stała się jedyną dominującą w całym założeniu, które stało się przejrzyste i czytelne, lecz niekonsekwentne pod względem stylistycznym. Dopełniony został wprawdzie, wydawałoby się w myśl zasad kompozycji krajobrazowej, kierunek zachodni, gdyż, w miejsce szklarni wprowadzony został kolisty kwietnik, lecz zlekceważono otwarcie widokowe wzdłuż „wielkiej polany” i doprowadzono do zarośnięcia prześwitów na południowym zboczu skarpy, zaprzepaszczając szansę na realizację owego cennego widokowo otwarcia oraz nie podtrzymując konsekwentnie założeń stylistycznych parku krajobrazowego.

Projekt z 1999 roku zakładał wybudowanie kortu tenisowego oraz zrekonstruowanie budynku oficyny dworskiej i utworzenie w niej hotelu. Kort miał powstać na terenie „wielkiej polany”, lecz pomysł ten, na szczęście, nie został wdrożony, i w tym miejscu powstała fontanna. Do rekonstrukcji oficyny jeszcze nie doszło.

W ciągu ostatnich dwóch lat zmodernizowany został teren wału i bulwarów, znajdujących się na południe od założenia parkowego, odnowiono schody wieńczące aleję parkową oraz utworzono tarasy widokowe na południowej skarpie. Realizacja zakładanego przez konserwatora ciągu spacerowego, prowadzącego z parku nad Wiśtokę oraz wzdłuż samej rzeki, nie mogła zostać wprowadzona, ponieważ woda wielokrotnie wychodziła z brzegów i tereny te były narażone na podtopienia. Usypano zatem wał przeciwpowodziowy, znacznie bliżej parku niż to pierwotnie zakładano. Zwieńczenie otwarcia widokowego, jedyne, jakie zostało zrealizowane na linii park – rzeka, ciągnącego się wzdłuż alei, na końcu której znajdują się schody, nie zostało w planie modernizacji uwzględnione. Kompozycja placyków oraz ścieżek prowadzących na wał zdaje się być w tym kontekście przypadkowa.

Kontekst współczesny

Obecnie park pełni dla mieszkańców miasta przede wszystkim funkcję rekreacyjną. Jest najchętniej odwiedzanym parkiem w mieście z uwagi na swe walory estetyczne i przyrodnicze oraz jednym z niewielu na terenie Starego Mielca. Na potrzeby

²² J. Bogdanowski, *Polskie ogrody ozdobne*, Arkady, Warszawa 2000, 105-106.

mieszkańców okolicznych osiedli założony został w nim plac zabaw dla dzieci. Latem na amfiteatralnym placu przed tarasem pałacu organizowane są koncerty okazjonalne i pokazy kina letniego.

5. WYNIKI

Dzięki przeprowadzonym badaniom i analizie udało się usystematyzować wiedzę dotyczącą przemian założeń stylowych i kompozycyjnych parku. Możliwe jest zatem wskazanie i zrozumienie pewnej niekonsekwencji działań, która niekoniecznie wynika ze złej woli czy niewiedzy, ale może być powodowana przez czynniki zewnętrzne. Niespójne w pewnym wymiarze zabiegi rekompozycyjne doprowadziły do zatracenia jednej z kluczowych cech parku swobodnego, czyli podtrzymania cennego powiązania wewnątrz parkowych z krajobrazem zewnętrznym, przez co nie stanowi on klasycznego przykładu parku krajobrazowego. Posiada jednak jego cechy i dzięki świadomym działaniom w jego przestrzeni w przyszłości stan ten może ulec zmianie.

Wymienione zastrzeżenia nie wpływają jednak na obniżenie wartości zespołu w skali lokalnej. Stanowi on bowiem (obok XVIII-wiecznego założenia przy klasycystycznym dworze na osiedlu Wojstaw, które zostało przyłączone do Mielca w 1985 r.) jedno z najstarszych założeń tego typu w mieście. Jednak stan zachowania i podtrzymanie konwencji stylowej wyróżnia go oraz stanowi niezaprzeczalnie o jego unikatowości.

6. PODSUMOWANIE

Omawiany w artykule, należący do zespołu pałacowego, park to obiekt historyczny, posiadający wysoką wartość w skali regionu mieleckiego. Jest on jedynym przykładem dworskiego założenia krajobrazowego w mieście, udostępnionego publicznie. Od XIX wieku, gdy park został rozbudowany, do dziś jest najcenniejszym obiektem w krajobrazie Mielca.

Wielokrotnie zmieniany był jego charakter. Począwszy od folwarku – zaplecza mieleckiego zamku, tradycyjnego gospodarstwa rolnego, przez geometryczny ogród założenia dworsko-folwarcznego, aż do okazałego krajobrazowego parku miejskiego.

Podjęmowane działania rekompozycyjne w obrębie parku i jego otoczenia nie zawsze były spójne, co doprowadziło do zatracenia cennego otwarcia widokowego na linii park – rzeka. Ponieważ wody Wisłoki wielokrotnie wychodziły z brzegów, miasto zdecydowało się na usypanie wałów przeciwpowodziowych w najbliższym sąsiedztwie parku, co doprowadziło do zamknięcia kolejnego otwarcia widokowego na linii park – rzeka, prowadzącego wzdłuż zakończonej schodami alejki parkowej. Zagospodarowanie terenu wału i bulwaru kompozycyjnie nie nawiązuje do wewnątrz parkowych.

Szansa na poprawienie relacji widokowych parku z otoczeniem nie jest jednak ostatecznie zatracona. Ważne, aby w przyszłości, przy okazji podejmowania ponownych działań rekompozycyjnych, pamiętać o ucytelnieniu wartościowych widoków lub, jak w przypadku terenu wału i bulwarów, zwięźczeniu ich stosownym akcentem. Działania takie mogą doprowadzić do pełnego uwydatnienia walorów miejsca.